

Γραμμές πορείας/περιπλάνησης

Ελισάβετ Κούκη

Ψυχαναλύτρια

elisabethkouki@gmail.com

Argument, Lignes d'erre, Elisabeth Kouki

En 1967, Fernand Deligny (1913-1996) fonda un réseau d'accueil d'enfants autistes et mu-tiques dans les Cévennes en France, en marge de toute institution éducative et psychiatri-que. Pendant une dizaine d'années, une prise en charge inédite consista à dresser réguliè-rement des cartes retraçant les déplacements tant des enfants que des adultes chez qui ils sé-journaient. Tout en apportant des éléments précieux à une réflexion sur le comportement mobilitaire de l'être humain, la pratique cartographique des Cévennes inspira les travaux théoriques de Gilles Deleuze et de Félix Guattari et elle est souvent apparentée à la concep-tion et représentation de l'espace des Aborigènes en Australie.

Οι χάρτες του δικτύου των Cévennes παρουσιάστηκαν πρώτη φορά δημοσίως στην έκθεση *Χάρτες και όψεις της γης* που έγινε στο Κέντρο Πομπιντού στο Παρίσι το 1980. Στον κατάλογο της έκθεσης, ένα άρθρο με τίτλο *Γραμμές πορείας/περιπλά-νησης*, αναφέρεται στον Fernand Deligny και στη λειτουργία, από το 1968, αυτού που ο ίδιος ονομάζει «το οριακό εγχείρημα» των Cévennes, το εγχείρημα δηλαδή που εμπνεύστηκε με φόντο τη δύσκολη αυτή περιοχή στη Ν. Γαλλία.

Από τις γκρίζες βιομηχανικές πόλεις του γαλλικού Βορρά ως τις οροσειρές του Νότου που τις χτυπά ο θαλασσινός Μιστράλ, από τον χώρο της εκπαίδευσης στην ψυχολογία, από τη φιλοσοφία και την πολιτική στράτευση, στον κινηματογράφο και την εικόνα, έτσι κυλά η ζωή του Deligny (1913-1996).

Λίγο πριν τη δεκαετία του '40, εργάζεται ως δάσκαλος σε τάξεις παιδιών με μαθη-σιακές δυσκολίες· κατόπιν, ως ειδικός παιδαγωγός, σε άσυλα για παιδιά με ψυχο-νοητική υστέρηση και σε σωφρονιστικά ιδρύματα για παραβατικούς εφήβους. Ερ-γαλεία του είναι η γραφή, το σχέδιο και η εικόνα, το θεατρικό δρώμενο και η κά-μερα. Το 1958, γνωρίζει τον François Truffaut, ο οποίος ζητά τη γνώμη του για την ταινία *Τα 400 χτυπήματα* που γυρίζει τότε. Η τελευταία σκηνή με τον νεαρό ήρωα του έργου να τρέχει προς τη θάλασσα είναι ιδέα του Deligny –μνήμη ίσως της προσωπικής ιστορίας του ή ενθυμούμενος τις φυγές των παιδιών που είχε γνωρίσει στα άσυλα και τα σωφρονιστήρια. Αναπτύσσεται φιλία μεταξύ τους, αλληλογρα-φούν συχνά. Αργότερα, ο Truffaut θα τον συμβουλευτεί και για την ταινία του *Ένα αγρίμι στην πόλη* (την ιστορία του άγριου παιδιού που βρέθηκε στα τέλη του 18^{ου}

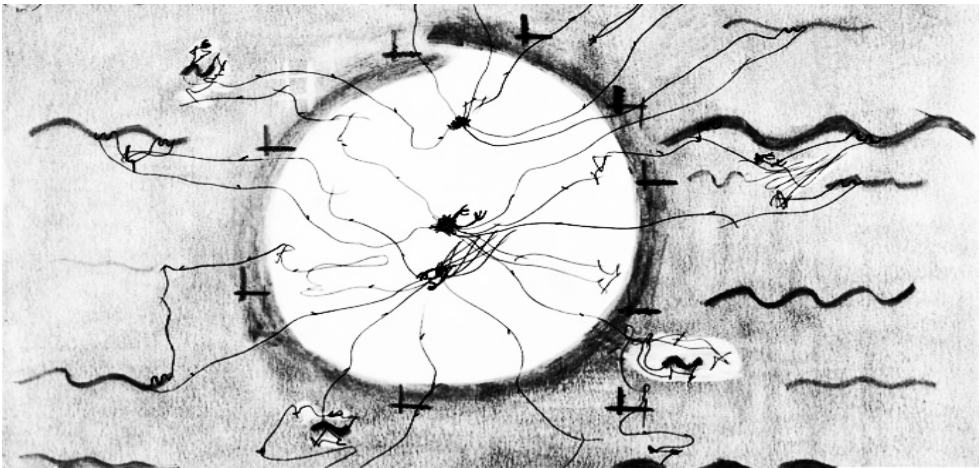
αιώνα σε ένα δάσος της γαλλικής επαρχίας και την προσπάθεια του καθηγητή Jean Itard να το αποσπάσει από τη φύση, να το εκπαιδεύσει και να το εντάξει στον πολιτισμό). Ο ίδιος ο Deligny γυρίζει επί πολλά χρόνια μια ταινία είκοσι ωρών με υποτυπώδες σενάριο, όπου ο φακός συνοδεύει τον Υβ, το ψυχωτικό παιδί που έχει αναλάβει από το 1957, διότι κανείς θεσμός δεν το δεχόταν. Η παραγωγή και το μοντάρισμα έγιναν χάρη στον Chris Marker, η ταινία (*Η ελάχιστη κίνηση*) έκανε αίσθηση στην Εβδομάδα κριτικής του Φεστιβάλ των Καννών το 1971, στις αίθουσες όμως προβλήθηκε πολλά χρόνια μετά το θάνατο του Deligny (το 2004).

Όταν το 1965 έρχεται, καλεσμένος από τον Jean Oury και τον Félix Guattari, στην πρότυπη Κλινική της La Borde, ακόμα και εκεί, η εγγενής δυσπιστία του απέναντι στην ψυχιατρική τον κάνει να συμμετέχει εντελώς περιθωριακά. Δυο χρόνια αργότερα φεύγει από τη La Borde με τους δικούς του και τον Janmari (1955-2002), ένα βαριά αυτιστικό δωδεκάχρονο αγόρι που του το εμπιστεύτηκαν οι γονείς του για να αποφύγουν τον μόνιμο εγκλεισμό του σε ίδρυμα. Επιστρέφει στον γαλλικό Νότο, στο βουνό των Cévennes, όπου είχε ζήσει στο παρελθόν και όπου τώρα, έξω από ψυχιατρικούς θεσμούς, δίχως προθέσεις θεραπευτικού ή παιδαγωγικού τύπου, χωρίς ούτε κρατική αναγνώριση ούτε επιδότηση, στήνει μια δομή για αυτιστικά παιδιά ή, πιο συγκεκριμένα, ένα δίκτυο (αναφορά στα αντιστασιακά δίκτυα του πολέμου) που λειτουργεί με την αρχή της εκτός προφορικότητας γλώσσας, αμιγώς στο επίπεδο αυτής καθαυτής της πραγματικότητας και των εκάστοτε μεταβολών της. Στο θεσμοθετημένο, ο Deligny αντιπαραθέτει το δίκτυο, το καταστασιακό, το αυτοσχέδιο. Η εικόνα που χρησιμοποιεί συχνά είναι αυτή της σχεδίας: από κατασκευής εξαιρετικά επισφαλής, η σχεδία δεν πρέπει να είναι παραφορτωμένη γιατί θα βουλιάξει, το σημαντικό δεν είναι οι κορμοί από τους οποίους είναι φτιαγμένη, αλλά το δέσιμο των κορμών μεταξύ τους, υποχρεωτικά χαλαρό για να αφήνει κενά να περνά το νερό ώστε να μην ανατραπεί από τα μεγάλα κύματα· και, κυρίως, δίχως πλώρη ούτε πρύμνη, μια σχεδία πλέει όπως την πάει η θάλασσα, δεν έχει κατεύθυνση. Τα άκρως απαραίτητα, το αστάθμητο, το κενό, οι χαλαροί δεσμοί, η απουσία στρατηγικής και σκοπιμότητας: χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν το δίκτυο ως «εγχείρημα».

Διάσπαρτες στο ορεινό τοπίο των Cévennes και σε αρκετά μεγάλη (ως και 10 χλμ) απόσταση μεταξύ τους, δημιουργούνται, σαν νησίδες, οι περιοχές διαμονής (*aires de séjour*): διαμονή στο ύπαιθρο, σε σκηνές περιτριγυρισμένες από μερικά υπόστεγα για το φαγητό, το λουτρό και ό,τι άλλο χρειάζεται η καθημερινή ζωή, ή διαμονή σε κάποιο εγκαταλελειμμένο ως τότε αγροτόσπιτο. Οι περιοχές διαμονής δεν μοιάζουν μεταξύ τους. Αντιστοιχούν στις επιλογές των ενηλίκων που κατοικούν εκεί και οι οποίοι είναι, όλοι τους, «ανειδίκευτοι». Προέρχονται από διάφορους χώρους: ντόπιοι αγρότες, εργάτες που έχουν απολυθεί ή φύγει από τα εργοστάσια της γύρω περιοχής, φοιτητές που, στον απόηχο του Μάη 1968, βρίσκονται σε ρήξη με την πανεπιστημιακή γνώση, καταδικάζουν τον ψυχιατρικό εγκλεισμό ή διαπνέονται από την επιθυμία «επιστροφής» στη φύση. Κατοικούν εκεί μόνιμα, χωρίς να

πληρώνονται από κάπου, χωρίς να «απασχολούν» τα αυτιστικά παιδιά που έρχονται να ζήσουν πλάι τους δυο ή τρεις μήνες μερικές φορές το χρόνο και που, στην αρχή, τους παραπέμπουν γνωστοί ψυχαναλυτές, (η Françoise Dolto ή η Maud Mannoni). Λειτουργούν ως *εγγύς παρουσίες (présences proches)*, όπως ονομάζει ο Deligny τους συνεργάτες του, αυτάρκειες, ακολουθώντας την *ασάλευτη* ροή του κύκλου των εποχών. Η τελετουργικά επαναληπτική καθημερινότητα των κτηνοτροφικών, αγροτικών ή άλλων χειρωνακτικών εργασιών τους, είναι σε αντίστιξη με τις τελετουργικές στερεοτυπίες και το *ασάλευτο (immuable)* που τόσο αναζητούν τα αυτιστικά παιδιά· τα βουβά αυτιστικά παιδιά, για τα οποία ο Deligny λέει ότι δεν αρνούνται τη γλώσσα από αντίδραση, αλλά γιατί τους είναι ίσως αδιάφορη. Προτιμά μάλιστα να τα αποκαλεί *έξωθεν της γλώσσας παιδιά*, θεωρώντας ότι ο αυτισμός είναι εν τέλει μια διάσταση της ανθρώπινης υπόστασης, εκτός των ορίων του λέγειν: ένας ανώνυμος, απαρεμφατικός τρόπος ύπαρξης στον κόσμο.

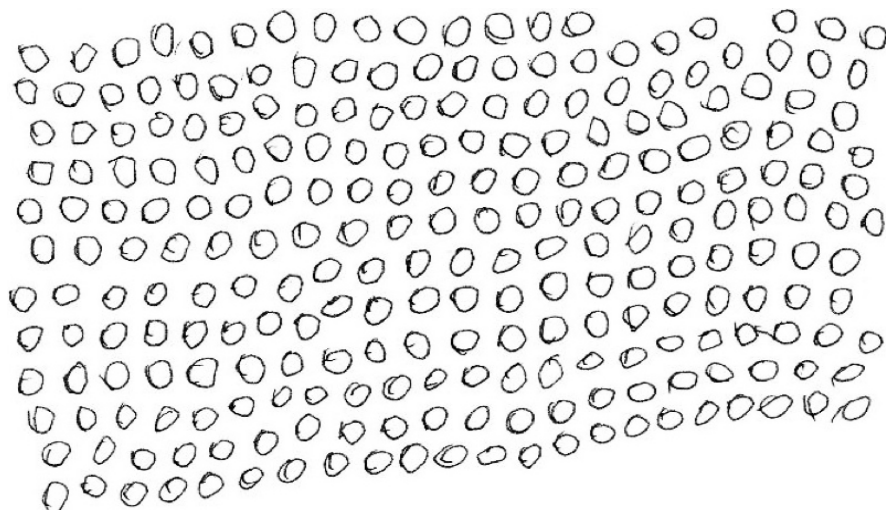
Ο Deligny, ο αντιστασιακός, ο κομμουνιστής, ο δάσκαλος, στρατευμένος στους αγώνες ενάντια στο συντηρητισμό της εκπαίδευσης, ο καλλιτέχνης, ο δοκιμιογράφος και ποιητής : αυτός, μετά το 1968 και έως το θάνατό του, επινοεί λοιπόν το *δίκτυο* στην καρδιά των Cévennes και στοχάζεται γύρω από τον αυτισμό διότι, όπως λέει, αν υπάρχει ακόμη μέσα μας ένα ίχνος σεβασμού για τον άλλο, αντί του ερωτήματος τι λείπει από το αυτιστικό παιδί και δεν εντάσσεται (κατά συνέπειαν ούτε υποτάσσεται) στον κώδικα της γλώσσας, καλό θα ήταν να αναρωτηθούμε τι λείπει από εμάς και δεν μπορούμε να εισέλθουμε στον δικό του κώδικα, έτσι ώστε να είμαστε εμείς εντελώς αποξενωμένοι από τον κόσμο του.

Εκτός από τα ανά τον κόσμο συνέδρια και εκθέσεις γύρω από το πολυσύνθετο έργο του, στην πιο πρόσφατη έκθεση στο Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Παλαί του Τόκιο, στο Παρίσι το 2012-13, με τίτλο *Παρεκκλίσεις του φαντασιακού: Fernand Deligny, Χάρτες και γραμμές πορείας/περιπλάνησης, 1969-1978*, παρουσιάζεται ένα πληρέστερο χαρτογραφικό υλικό του «εγχειρήματος» των Cévennes και εμβαθύ-

νονται οι έννοιες «διαδρομή» και «πορεία/περιπλάνηση», με βάση τις σκέψεις του γύρω από την αποτύπωση των μετακινήσεων των ενηλίκων που ζουν εκεί και κυρίως των παιδιών που φιλοξενούν. Το αρχείο του Deligny αριθμεί πάνω από 250 χάρτες. Ένας μεγάλος αριθμός αυτών που βρέθηκαν μετά το θάνατό του δημοσιεύτηκε με μια περιγραφή (όχι ερμηνεία) από τους δημιουργούς τους.

Μετά το 1978, οι χάρτες έδωσαν τη θέση τους σε βιντεοσκοπημένα στιγμιότυπα της ζωής στο δίκτυο. Από τότε χρονολογείται και το (ανθρωπολογικό σχεδόν) ντοκιμαντέρ *Αυτό εκεί το παιδί* (παραγωγή του F. Truffaut) που προβλήθηκε στις αίθουσες το 1975 και επικεντρώνεται στις πορείες/περιπλανήσεις των παιδιών που ζουν για ένα διάστημα στις Cévennes, ιδιαιτέρως στο πρόσωπο του Janmari. Αλλά μοιάζει με ταινία φαντασίας: δείχνει πράγματα που κανείς μας δεν έχει ζήσει, καθώς ο φακός ακολουθεί τον Janmari να περιφέρεται στη φύση, μοναχικός ανάμεσα στους άλλους, παρεκκλίνει μαζί του στις ακατάληπτες σε πρώτο επίπεδο παρεκκλίσεις του ή σταματά μαζί του στις αιφνίδιες στάσεις που *διανθίζουν* τις περιπλανήσεις του· ο Deligny τον συν-οδεύει αφηγούμενος εκτός ή και εντός κάδρου: *Αυτό εδώ το παιδί δεν μιλά. Χαράζει. Μήνες συνέχεια, χαράζει. Χαράζει σε χαρτιά κύκλους. Μόνο κύκλους. Τίποτε άλλο.*

Αρχίσαμε κι εμείς να χαράζουμε, ακολουθώντας τα ίχνη αυτού που έβλεπαν τα μάτια μας, αυτού που μπορούσε να δει, να συλλάβει, να μας αποκαλύψει το βλέμμα μας. Αυτό εδώ το παιδί περιστρέφεται. Γυρίζει γύρω από κάποιον που αδυνατούν να δουν τα μάτια μας; Γυρίζει σαν να κρατά μια κορδέλα που η άλλη άκρη της είναι δεμένη στο κοντάρι κάποιου αόρατου γαϊτανακιού; Περιστρέφεται γύρω από τον εαυτό του; Κι αν είναι απών ο εαυτός; Αν λείπει; Αυτό εδώ το παιδί περιστρέφεται γύρω από τίποτα.

Σε τι μπορεί να παραπέμπει αυτό το τίποτα; Δεν αποκλείεται να είναι το κενό, αλλά

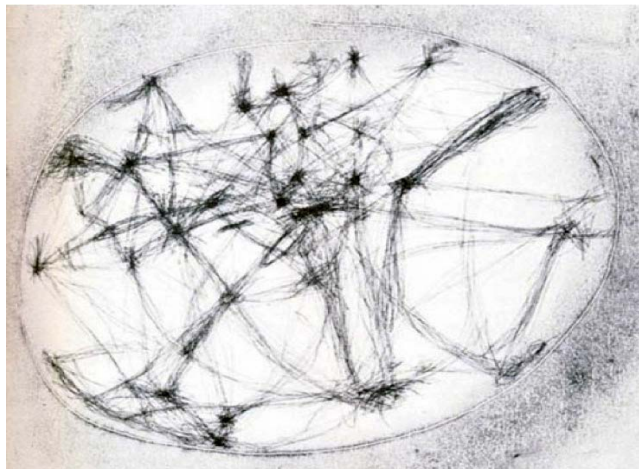
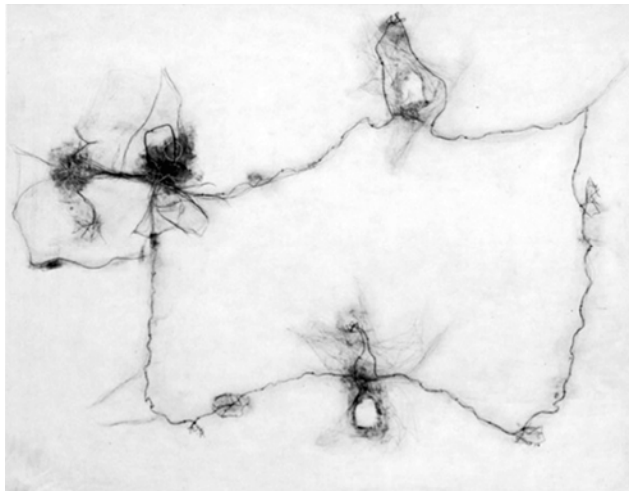
αντί να σταθεί σε αυτό, ο Deligny επιλέγει να χαρτογραφήσει τις γραμμές πορείας/περιπλάνησης του Janmari, πεπεισμένος αφενός ότι η εξεικόνιση δείχνει και, αφετέρου, θεωρώντας βέβαιο ότι κάθε πορεία είναι επικοινωνία, ακόμη κι όταν το νόημά της μας είναι ερμητικό. Λέει: *Η επικοινωνία, πέραν του ότι συνιστά σχέση, είναι και αυτό που επικοινωνούμε, είναι τόσο το μέσο για να δοθεί ένα μήνυμα όσο και καθαυτό το μήνυμα. Επίσης, είναι το πέρασμα, η διάβαση από ένα μέρος σε ένα άλλο μέρος. Η πόρτα, ο δρόμος είναι επικοινωνία... Ας μην ξεχωρίζουμε σκοπό και μέσο. Αν επικοινωνία σημαίνει δρόμο, μιλάμε για πορείες, αν σημαίνει φωνή, μιλάμε για γλώσσα. Κι αν είναι έτσι, οι παρεκκλίσεις μιας πορείας είναι παρεκκλίσεις της γλώσσας...* Από τις πορείες στη γλώσσα. Αυτό που ενδιαφέρει, λέει ο Deligny, δεν είναι τι θέλουν να μας επικοινωνήσουν τα παιδιά, αλλά το γεγονός ότι οι μετακινήσεις τους επικοινωνούν.

Η ιδέα της χαρτογράφησης οφείλεται έμμεσα στον Janmari και, ήδη, σε μια άλλη βαθιά πεποίθηση του Deligny: ότι υπάρχει ενδογενής σχέση του ανθρώπινου όντος με το χώρο. Οι διαδρομές κάποιου, από μόνες τους, συγκροτούν εδαφικότητα. Κι όπως θα παρατηρήσει αργότερα ο G. Deleuze σχολιάζοντας το εγχείρημα του Deligny, η διασταύρωση με τις διαδρομές του άλλου τείνει προς τη δημιουργία κοινού τόπου, μιας από κοινού ύπαρξης και εμπειρίας. Έστω και αν πρόκειται για κάποιον ριζικά άλλο που, όπως τα παιδιά των Cévennes, δεν επικοινωνεί με τον ίδιο τρόπο και με την ίδια λογική.

Η χαρτογράφηση πήρε σάρκα και οστά όταν ο Jacques Lin, πρώην ηλεκτρολόγος και πρώτος συνεργάτης του Deligny, τον επισκέφτηκε μια μέρα απεγνωσμένος διότι αδυνατούσε να προσεγγίσει μέσω του λόγου τα τρία αυτιστικά παιδιά που ζούσαν μαζί του τότε και που, με το παραμικρό, ούρλιαζαν, χτυπούσαν το κεφάλι τους όπου έβρισκαν, ήταν γεμάτα μελανιές. Πρώτη φορά έβλεπε στη ζωή του αυτιστικά κι αισθανόταν τελείως ανήμπορος. Ο Deligny του απαντά λακωνικά, όπως συνήθιζε, να αρχίσει να χαράζει τις καθημερινές «τελετουργικές» μετακινήσεις τους και, αφού τους *λείπει* η γλώσσα, να μην επιμένει να προστρέχει στη γλώσσα για να σχετιστεί μαζί τους. Να χρησιμοποιήσει αυτόν τον τρόπο σχέσης: μέσα από τις μετακινήσεις τους. Να πάψει να τα κοιτά «με τις λέξεις» όπως κάνουμε συνήθως με τους «ομοίους» μας. Να αποτυπώνει τα ίχνη του δικού τους κόσμου που όλα δείχνουν ότι δεν μοιάζει καθόλου με τον δικό μας κόσμο. Έτσι, απλά: για να μην του χρειάζεται να μιλά στα παιδιά, αλλ' ούτε και να μιλά γι' αυτά. Αφού δεν γίνεται να μοιραστεί μαζί τους την εμπειρία μιας κοινής αρθρωμένης γλώσσας ας επικεντρωθεί στο εάν και στο πώς μοιράζεται μαζί τους την εμπειρία ενός κοινού χώρου. Η χαρτογράφηση στις Cévennes του Deligny, παράδοση διότι απεικονίζει την εκ των προτέρων απόλυτη άγνοια του χαρτογραφούμενου, θυμίζει αυτό που πρέπει ίσως να υπήρξε κάποτε κάθε χάρτης: μέσο γνωριμίας και εξερεύνησης μιας *terra incognita* και συγχρόνως, εν προκειμένω, περισσότερο από εργαλείο παρατήρησης, μοιάζει σαν ένας τρόπος για να μην κυριεύεται κανείς από άγχος (εδώ, το θεραπευτικό άγχος απέναντι στα αυτιστικά παιδιά), μια εναλλακτική που επιτρέπει

σε κάποιον να μην αισθάνεται υποχρεωμένος να καταφεύγει στη γλώσσα.

Ο Jacques Lin, και στη συνέχεια οι υπόλοιποι (οι άλλες εγγύς παρουσίες) οι οποίοι, πρέπει να σημειωθεί, αγνοούν την ιστορία των παιδιών που ζουν μαζί τους, σχεδιάζουν αρχικά την *περιοχή διαμονής* τους. Είναι ο βασικός χάρτης, υποκειμενικός (ναΐφ ή αφαιρετικός), αναλόγως της ιδιοσυγκρασίας του καθενός. Κατόπιν, σε διάφανες χαρτί, αποτυπώνουν με μολύβι τις συνήθειες διαδρομές τους, των οποίων η σκοπιμότητα είναι άμεσα αντιληπτή. Είναι, όπως λέει ο Deligny, σαν τον ιστό της αράχνης: οι διαδρομές τους «πιάνονται» στα διάφορα αντικείμενα, στα διάφορα σημεία του σπιτιού που κατοικούν ή, αν μένουν στο ύπαιθρο, στη σκηνή που κοιμούνται, εκεί που ανάβουν φωτιά για να ψήσουν, στο μαντρί με τα ζώα, στο περιβόλι που καλλιεργούν, στην πηγή που πηγαίνουν για να πάρουν νερό ή στο δάσος για να κόψουν ξύλα, στο ποτάμι που κατεβαίνουν για να πλύνουν τα ρούχα... Τέλος, κατά τακτά διαστήματα, επί τόπου ή από μνήμης, πάντα σε διαφανή χαρτιά, με σινική μελάνη τώρα ή με κάρβουνο, αποτυπώνουν τις πορείες των παι-

διών, «άσκοπες» και ακατανόητες εκ πρώτης όψεως, ελικοειδείς που, αίφνης, διακοσμούνται με σημεία όπου το αυτιστικό παιδί σταματά, φτερουγίζει τα δάχτυλα μπροστά από τα μάτια του, κινείται ρυθμικά ή περιστρέφεται· τότε, η γραμμή περιστρέφεται και αυτή σχηματίζοντας *μαύρα άνθη*.

Ο Jacques Lin σημειώνει: *Τα βήματα των παιδιών πάνε προς μια κατεύθυνση, προς μια άλλη, επιστρέφουν, παρακάμπτουν κάποιο δέντρο, μια πέτρα ή τίποτα· τίποτα στα δικά μας τα μάτια, με αυτά τα παιδιά που δεν έχουν το λόγο ποιος μπορεί να ξέρει... Για μας που μιλάμε η λέξη διαδρομή έχει νόημα. Σημαίνει κάποιο σκοπό. Για τα παιδιά; Για τα παιδιά, ο Deligny μας προτείνει τη λέξη γραμμές πορείας/περιπλάνησης. Ταιριάζει καλύτερα.*

Γραμμές πορείας/περιπλάνησης, αποδίδει στα ελληνικά την έκφραση lignes d'erre που, πολυσήμαντη, ο ανοιχτός της ορίζοντας ταιριάζει στη σκέψη του Deligny, ο οποίος εξηγεί: Αυτή τη λέξη σκέφτηκα. Σημαίνει πολλά, όπως όλες οι λέξεις. Σημαίνει ένα συγκεκριμένο τρόπο να πορεύεται, να περπατά κανείς· σημαίνει και την πορεία, τη γραμμή πλεύσης ενός πλοίου· για τους κυνηγούς, σημαίνει το ντορό, τα ίχνη που αφήνει στην πορεία του το θήραμα. Πλούσια λέξη που μιλά για την περπατησιά, για θάλασσα, για ζώα. Μας πάει και στην περιπλάνηση, στην περιπέτεια· αλλά και στην παρέκκλιση, στην απομάκρυνση από μια αλήθεια.

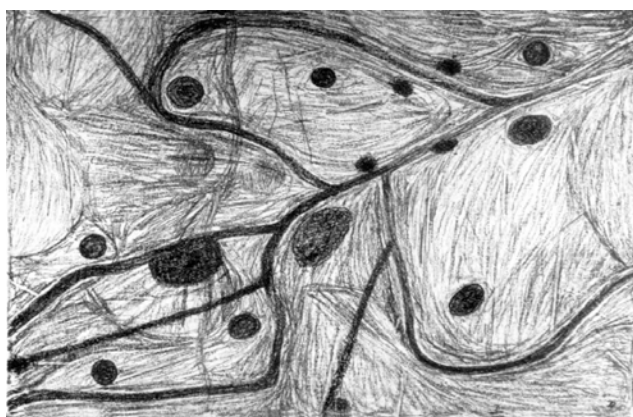
Με τον καιρό, με αυτή την πρακτική, αν δεν αλλάζει πάντα κάτι στα παιδιά, αλλάζει σίγουρα η σχέση των ενηλίκων μαζί τους, διαφοροποιείται το βλέμμα τους. Τα αγχογόνα γι' αυτούς «ξεσπάσματα» τους αμβλύνονται όσο οι χάρτες συσσωρεύονται και κατακλύζουν το σπίτι του Deligny (ο οποίος δεν πηγαίνει ποτέ στις περιοχές διαμονής). Στο σπίτι του, στο Graniers, τοποθετούν το ένα επάνω στο άλλο τα διαφανή χαρτιά με τις ρευστές πορείες τους και όλα μαζί επάνω στο χάρτη των περιοχών διαμονής με τα συμβατικά δικά τους ίχνη. Το τελευταίο διάφανο χαρτί είναι η πιο πρόσφατη πορεία του παιδιού. Οι χάρτες των Cévennes απεικονίζουν διαχρονικά τη χορογραφία/χωρογραφία δυο κόσμων που αρχικά μοιάζει να αγνοούν ο ένας τον άλλο: ενός (λεκτικού) κόσμου *πράξης* –με τις αναγκαίες, καθημερινές διαδρομές –και ενός (απαρεμφατικού) κόσμου *αμιγούς* (;) *κίνησης* –με περιπλανήσεις και στερεότυπα λικνίσματα. Κι όπως περίπου στη διαδικασία εμφάνισης μιας φωτογραφίας, οι χάρτες αρχίζουν να μιλούν στη θέση της απύσας γλώσσας. Αποκαλύπτουν πράγματα που δεν έβλεπαν τα μάτια των δημιουργών τους· που θα περνούσαν πιθανότατα απαρατήρητα δίχως τη χαρτογράφηση. Προοδευτικά, εμφανίζεται μια νέα, απρόβλεπτη γεωγραφία. Συχνά, οι γραμμές των δυο αυτών κόσμων πλησιάζουν και βαδίζουν παράλληλα. Επίσης φάνηκε καθαρά ότι, όποιες κι αν είναι οι *πορείες/περιπλανήσεις* τους, τα παιδιά δεν έβγαιναν ποτέ έξω από μια συγκεκριμένη περίμετρο, την περίμετρο της *περιοχής διαμονής* των ενηλίκων· σαν να υπάρχει ένα νοητό όριο, συμφωνημένο εν αγνοία και αυτών που χαράζουν τους χάρτες και των παιδιών. Είναι ο *δακτύλιος της περιοχής*. Οι χάρτες ενέπνευσαν στον Deligny (μάστορα της γλώσσας) ένα *ιδιάζον λεξιλόγιο*. Τα σημεία όπου ένα παιδί σταματά και περιστρέφεται ή πασπατεύει ώρες ένα αντικείμε-

νο ή ανεμίζει ένα σπάγγο ή ξαπλώνει κατά γης και μένει ακίνητο, τα ονομάζει *μαύρα άνθη* ή *δοκίδες*. Πόλοι έλξης, σαν μαγνήτες, είναι εκεί που το παιδί παρεκκλίνει και πάλλεται σε ενεργητική ή παθητική αρμονία με τη φωτιά, το νερό που κυλά, μια πέτρα ή κάπου τυχαία στα μάτια των ενηλίκων· δεν ξέρουν να πουν ποιος είναι ο λόγος. Καμιά φορά, βλέπουν. Μαθαίνουν από κάποιον ηλικιωμένο βοσκό ότι εκεί που ακινητοποιείται το παιδί υπάρχει ένα ξεχασμένο πια μονοπάτι ή είναι το μέρος που κάποτε άναβαν φωτιά ή ένα σημείο που σταματούσαν παλιά να ξαποστάσουν. Αλλού, στο μέρος που λικνίζεται, ένας ραβδοσκόπος της περιοχής ελέγχει και ανακαλύπτουν ότι, ακριβώς εκεί, υπάρχει υπόγεια πηγή νερού. Οι *δοκίδες*, μπορεί να μην εισάγουν το αυτιστικό παιδί στη συμβολική ροή της γλώσσας, υπερπροσδιορίζουν όμως την κίνησή του στο χώρο και το εντάσσουν σε μια εγγεγραμμένη στο έδαφος συλλογικότητα. Ενίοτε, σε κάποια άλλα σημεία, οι γραμμές των περιπλανήσεών του διασταυρώνονται με τις διαδρομές των ενηλίκων στη ροή των πραγμάτων της καθημερινότητας και εκεί, σε αυτές τις *δοκίδες*, στον κόμβο της συνάντησής τους, σχηματίζεται ένα τρίτο, μοιρασμένο έδαφος, της τάξεως πάλι του συλλογικού. Όπως έχει ήδη παρατηρηθεί από πολλούς, το συλλογικό δεν είναι το πληθυντικό, ούτε είναι το άθροισμα ατομικότητων. Είναι όταν ο άλλος με «αγγίζει», είναι η παρουσία του άλλου σε μένα και η δική μου παρουσία στον άλλο. Όλα αυτά δείχνουν οι χάρτες των Cévennes. Δεν λένε κάτι για τον αυτισμό ούτε συνιστούν ψυχο-γεωγραφία, αλλά μια πραγματική γεωγραφία του χώρου, ο οποίος *δια-κοσμείται* (με την πρώτη σημασία του ρήματος, ως τακτοποίηση του χώρου) από σημεία του συλλογικού, με αλληλεπιδράσεις πέραν της διάκρισης φυσιολογικού /παθολογικού.

Δεν είναι διόλου τυχαίο ότι η εμπειρία αυτή της χαρτογράφησης στις Cévennes επηρέασε εξαιρετικά τη θεωρητική σκέψη των Gilles Deleuze και Félix Guattari. Ο τελευταίος γνώριζε από παλιά τον Deligny και, ιδιαιτέρως, αφότου ξανασυναντήθηκαν στην κλινική της La Borde. Όταν μάλιστα ο Deligny αποφάσισε να επιστρέψει οριστικά στις Cévennes, ο Guattari του είχε παραχωρήσει για κάποιο διάστημα το σπίτι του στο Gourgas (που, ήδη πριν το 1968, λειτουργούσε σαν Κέντρο συνάντησης καλλιτεχνών, διανοουμένων και στρατευμένων αριστεριστών). Οι χάρτες ενέπνευσαν στους Deleuze/Guattari έννοιες για την προσέγγιση του περιβάλλοντος και του ψυχικού χώρου : εδαφοποίηση/απεδαφοποίηση, σχιζοαναλυτικές χαρτογραφήσεις, ρίζωμα, γραμμές φυγής... Ο Deleuze θεωρεί ότι, αποποιοούμενοι τη γλώσσα και επικαλούμενοι την εδαφικότητα ως *γίνεσθαι* και ως μοιρασμένη εμπειρία, οι «χαρτογράφοι» των Cévennes βρίσκονται στον αντίποδα της ψυχανάλυσης και χαρακτηρίζει τις χαρτογραφήσεις τους ως *γεω-ανάλυση*. Στην ανάλυση των *γραμμών πορείας/περιπλάνησης*, οι γραμμές δεν υπακούουν σε κάποια γεωμετρία, σχεδιάζουν δυναμικά πεδία, είναι «ευφρείς» γραμμές, σημαίνουσες, ικανές να δημιουργούν *εδάφη* –εδάφη ένθεν της γλώσσας –, να συγκλίνουν σε έναν από κοινού τόπο ή, πολύ συχνά, να υλοποιούν μια, ξεχασμένη έστω, πληροφορία και σημεία όπου το ανθρώπινο ον (ανώνυμο, απαραιμφοτικό), «λαμβάνει χώρα», στην κυριολεξία.

Έχει λεχθεί εύστοχα ότι ο Deligny, βγάζοντας τα αυτιστικά παιδιά από τους ζοφερούς ιδρυματικούς κλοιούς, τα μεταμόρφωσε σε «ανθρώπους των γραμμών». Άλλοι, μελετώντας το έργο του, στέκονται στον ανθρωπολογικό χαρακτήρα της προσέγγισής του, και τον συγκρίνουν με τον Levi Strauss. Άλλοι πάλι, ξεκινώντας από τις έρευνες του εθνολόγου Daniel Fabre γύρω από τη βαθιά γνώση αυτών των ανθρώπων χωρίς ιδιότητες που ήταν οι βοσκοί τα παλιά χρόνια, αποκαλούν τα παιδιά των Cévennes «αναλφάβητους σοφούς». Ο ίδιος ο Deligny, σε ένα τελευταίο του δοκίμιο, παρομοιάζει τον χαρτογραφικό συνδυασμό ενηλίκων διαδρομών και περιπλανήσεων των παιδιών που συχνά, όπως ο Janmagi, ανίχνευαν, σαν από ραδιοσθητικό χάρισμα, σημεία υπόγειων πηγών και σβησμένων μονοπατιών, με την τελετουργική, δυναμική αναπαράσταση του χώρου από τους Αυτόχθονες της Αυστραλίας.

Στο χώμα, στα σώματά τους, σε φλοιούς ευκαλύπτου και από τη δεκαετία του '70 σε καμβά (αρχικά ως πολιτικό όπλο για να διεκδικήσουν πίσω τα εδάφη τους), οι Αυτόχθονες ζωγραφίζουν και τραγουδούν το χωρόχρονο του Ονείρου, δηλαδή τις

διαδρομές των τοτεμικών προγόνων που, διασχίζοντας σε μια αρχέγονη εποχή τη χώρα, διαμόρφωσαν το φυσικό τοπίο της δυτικής ακτής και της απέραντης ερήμου της αυστραλιανής ενδοχώρας. Οι γραμμές που σχημάτισαν τα ίχνη τους είναι διάστικτες από λέξεις και νότες μουσικής· κι αυτά τα ίχνη παρέμειναν στη γη σαν «δρόμοι» επικοινωνίας ανάμεσα στις διάφορες φυλές. Στους πίνακές τους, με ερμητικά για τα αμύητα μάτια σχήματα ομόκεντρων κύκλων, στιγμών, ελικοειδών ή ίσιων γραμμών, οι Αυτόχθονες απεικονίζουν μονοπάτια, σα να τα βλέπει κανείς από δορυφόρο ή κάτω από την επιφάνεια της γης, που οδηγούν στον ιερό τόπο κάποιου τοτέμ, σε μέρη ζωτικά για την επιβίωση στην έρημο (πηγάδια, περιοχές κυνηγιού ή συλλογής καρπών) ή που διασταυρώνονται δηλώνοντας οικογενειακές, κοινωνικές και φυλετικές σχέσεις άρρηκτα δεμένες με τη γεωγραφία του χώρου. Ένα περίπλοκο δίκτυο: από κάθε σημείο του μπορεί να αναδυθεί ένα κέντρο, δίκτυο πολυκεντρικό που προδίδει μια ριζωματική αντίληψη του χώρου, των σχέσεων ή των πραγμάτων. Ο Deleuze και ο Guattari παραπέμπουν συχνά στους Αυτόχθονες της Αυστραλίας και την εικαστική ανθρωπογεωγραφία τους όταν επεξεργάζονται τον πολιτικό χαρακτήρα της οικοσοφικής αρχής του ριζώματος. Όπως το κάνουν εξίσου και με τους χάρτες των Cévennes.

Βιβλιογραφία

- Alvarez de Toledo S., 2001. *Pédagogie poétique de Fernand Deligny*. Communications, 71: pp. 245-275
- Bastide B., 2004. *Correspondance François Truffaut- Fernand Deligny*, 1895. Mille huit cent quatre-vingt-quinze, 42: pp. 77-110. <http://1895.revues.org/281>
- Bonnardel F., 1980. *Lignes d'erre*. In Cartes et figures de la terre (Catalogue de l'exposition), pp. 194-196.
- Deleuze G., 2003. *Pourparlers (1972-1990)*, Minuit, Paris, 296 pp.
- Deleuze G./Guattari F., 1980. *Capitalisme et schizophrénie. Mille plateaux*, Minuit, Paris, 648 pp.
- Deligny F., 2005. *Essi & Copeaux*, Le mot et le reste, Paris, 352 pp.
- , 2007. *Œuvres*, L'Arachnéen, Paris, 1845 pp.
- , 2008. *L'Arachnéen et autre textes*, L'Arachnéen, Paris, 253 pp.
- , 2013. *La Septième face du dé*, L'Arachnéen, Paris, 159 pp.
- , 2013. *Cartes et lignes d'erre. Traces du réseau de Fernand Deligny, 1969-1979*, L'Arachnéen, Paris, 414 pp.
- Fabre D., 1993. *Écritures ordinaires*, P.O.L., Paris, 396 pp.
- Glowczewski B., 1991. *Du rêve à la loi chez les Aborigènes*, PUF, Paris, (free upload on academia.net).
- , 2004. *Rêves en colère. Alliances aborigènes dans le Nord-Ouest australien*, Plon/Terre humaine, Paris, 436 pp.
- , 2006. *Les rêveurs du désert. Peuples Warlpiri d'Australie*, Babel, Paris, 384 pp.
- Guattari F., 1989. *Cartographies schizoanalytiques*, Galilée, Paris, 344 pp.
- Han Kia-Ki B., 2003. *Le cercle, l'O et l'eau : radeau, Fernand Deligny et le langage*. Vie sociale et traitements, 77: pp. 49-51.
- , 2006. *Deligny et les cartes*. Multitudes 24: pp. 185-192.
<http://www.multitudes.net/Deligny-et-les-cartes/>
- Josset R., 2006. *La pensée en réseau : nouveaux principes cognitifs pour un devenir posthumain ?* Sociétés 91: pp. 135-143.
- Lin J., 2007. *La vie de radeau*, Le mot et le reste, Marseille, 128 pp.
- Ogilvie B., 2001. *L'autisme sans frontières. Le passant ordinaire*, 37.
<http://www.passant-ordinaire.com/revue/37-313.asp>
- Petrescu D., 2006. *Tracer là ce qui nous échappe*. Multitudes 24: pp. 193-201,
<http://www.multitudes.net/Tracer-la-ce-qui-nous-echappe/>
- Querrien A., 2006. *Fernand Deligny, imager le commun*. Multitudes 24: pp. 167-174.
<http://www.multitudes.net/Fernand-Deligny-imager-le-commun/>
- Terral D., 2004. *Le silence des enfants fous, l'étrange Fernand Deligny et la cartographie des illettrés savants*. Chimères, 53: pp. 138-141.
- Τσάτουιν Μπρ., 1990, *Τα μονοπάτια των τραγουδιών*, εκδ. Χατζηνικολή (μτφρ. Φιλέρη Σ.), 366 σσ.